ئەلفۆنس دی لامارتین... میتافۆرێکی ئۆرێنتاڵ بۆ مەرگ!!

لامارتین

زمناکۆ بورهان قانع
zimnaco@hotmail.com

ئەلفۆنس ماری لویس دی لامارتین، بە یەکێك لە بیرمەندو نوسەرو شاعیرە گەورەکانی سەدەی نۆزدەهەمی فەرەنسا دادەنرێت، تا ئێستا هیچ شاعیرێکی فەرەنسی هێندەی لامارتین خزمەتی ئەدەبی فەرەنسی نەکردووە، ئەمە بێجگە لەوەی کە نکوڵی لە ناوی سەدان بیرمەندو شاعیرو نوسەرو رۆشنبیری تری گەورەی فەرەنسی ناکرێت بەڵام هەمیشە ناوی لامارتین درەوشاوەترین ناوی نێو ئەو کایە روناکبیرییەیە.

شاعیر لە ساڵی (1790) یان دروستتر ساڵێك دوای شۆڕشی 14 ی تەمموزی فەرەنسی لەدایك دەبێت، ئەو شۆڕشەی کە بووە هۆی لابردنی دەسەڵاتی شاهانەی فەرەنسا، شاعیر منداڵی خۆی لە (ماکۆن) بەسەر بردووەو لە خوێندنگە کریستیانەکانی ئەو هەرێمەدا خوێندوویەتی و لەسەرەتای تەمەنی لاوییەوە چۆتە ژێر کاریگەری شیعرەکانی (ڤێرجیل) و (هۆراس)، لە ساڵەکانی ناوەڕاستی تەمەنیدا دەچێتە نێو کایەی سیاسییەوە تا لە ساڵی 1842 دا لەتەمەنی (52) ساڵیدا دەبێتە یەکێك لە قوتبە دیارەکانی ئۆپۆزسیۆن. لە کاتی هەڵگیرسانی شۆرشی 1848 دا لەحکومەتە کاتییەکەی ئەو سەردەمەی فەرەنسادا بەشداری دەکات و پلەی وەزیری دەرەوە وەردەگرێت و لەنێو کۆمەڵێك پۆستی گەورەی سیاسیدا هەمیشە لە ئاڵ و گۆڕدا دەبێت تا ئەو کاتەی کە توشی چەند کێشەیەکی گەورەی ماددی دەبێت کە ناچاری دەکات خانووەکەی بفرۆشێت بەڵام فرۆشتنی خانووەکەی کێشە داراییەکانی شاعیر چارەسەر ناکات هەربۆیە هانا دەبات بۆ حکومەتی ناپلیۆنی سێهەم بۆ یارمەتیدانی، حکومەتیش هەتا کاتی مردنی شاعیر (1869) کە لەگۆڕستانی (سوان بۆدان) نێژراوە، پارەیەکی بۆ دەبڕێتەوە کە بەنزیکەی نیو ملیۆن فرەنکی ئەو کاتە مەزەندە دەکرێت.

لامارتین هەروەکو چۆن هەیمەنەیەکی تەواوی هەبووە لە کایەی سیاسیدا بە هەمان شێوە هەژمونی هەبووە بەسەر دونیای شیعردا ئەو هەیمەنەیەش لە چەشنی هەژمونی (شاتوبریان) بووە لە بواری پەخشان نوسیندا کە بە تەواوی مۆنۆپۆڵی ئەو کایە ئەدەبییەی کردبوو، شاعیر لە دوای خۆی کۆمەڵێك کاری بەپێز و جوانی لەبواری شیعردا بەجێهێشتووە لەوانە (دەریاچە، نائومێدی، گۆشەگیری، دۆڵ، پاییز، ئاو، مرۆڤ ، خوداوەند هەروەها نوێژ)، سەرەڕای کۆمەڵێك تێکستی ناوازە لە بواری چیرۆکدا.

ژمارەیەکی زۆر لە نوسەر و شاعیرە بەناوبانگەکانی عەرەب وەکو (أحمد حسن الزيات، علي محمود طه، محمد مهدي البصير، تقولا فياض، و عبدالرزاق حميدة) هەستاون بە وەرگێرانی قەسیدەی (دەریاچە) کە یەکێکە لە گەوهەرە گرانبەهاکانی لامارتین لە

بواری شیعردا، خۆشبەختانە زۆربەی ئەو شاعیرو نوسەرە گەورانەی عەرەب بێجگە لە (علي محمود طه) کە لە زمانی دووهەمەوە (ئینگلیزی) قەسیدەکەی وەرگێراوە، هەموویان لە زمانی دایکەوە (فەرەنسی) قەسیدەکەیان وەرگێڕاوەو بە حوکمی ئەوەی کە زۆربەیان شاعیر بوون (نەك بە تەنها وەرگێڕ) توانیویانە بەشێوەیەکی زۆر تەندروست وەریبگێڕنە سەر زمانی عەرەبی.

لامارتین لە بواری شیعردا دادەنرێت بە پێشەوای رۆمانتیزم، لەسەرەتای تەمەنی گەنجیدا گەشتێك دەکات بۆ ئیتالیا (وڵاتی هونەرو سێنتەری رۆشنبیری ئەورووپای ئەو کاتە) ئەگەرچی لە ئێستاشدا ئیتالیا هەر هەمان وڵاتە زیندووەکەی لامارتینە.

سەرەتای ئارەزووی شیعریی لامارتین دەگەڕێتەوە بۆ ئەو کاتەی کە بۆ خزمەتی سەربازی بانگ دەکرێت (خزمەتی سەربازی شا لویسی هەشتەم)، یەکەمین دیوانی شیعریی خۆی بەناوی (تێڕامانە شیعرییەکان) بڵاودەکاتەوەو دەنگ و سەدایەکی گەورە دەنێتەوە لە ئەورووپادا کە بە یەکەمین کۆمەڵە شیعری رۆمانسی دادەنرێت لە ئەدەبی فەرەنسیدا. کاریگەری ئایین بەشێوەیەکی بەرچاو لە قەسیدەکانی شاعیردا بەدیدەکرێت و بایەخ و گرنگییەکی زۆری پێبەخشیوە ئەم کاریگەرییەش زیاتر لە کۆمەڵە شیعری (هارمۆنیای شیعری ئایینی) دا دەبینرێت. سەبارەت بە کۆمەڵە شیعری یەکەمی شاعیر (تێڕامانە شیعرییەکان) دەتوانین بڵێین کە لە (24) قەسیدە پێکهاتووەو لەنێوان ساڵەکانی (1815–1820) دا نوسراون، ئەو قەسیدانەش لای رەخنەگران دادەنرێن بە کۆمەڵێك یادگاری شەخسی خودی لامارتین کە لە ئەنجامی کۆمەڵێك ئەزمونی تایبەتی ژیانی لەو پێنج ساڵەدا نوسیونی.

گەشتێك بۆ رۆژهەڵات، ناونیشانی ئەو کتێبە ناوازە و دەگمەنەیە کە شاعیر لەساڵی (1835) دا نوسیویەتی، کتێبەکە نزیکەی حەوتسەد لاپەڕەیەو نوسەری سوری (جمال شحيد) و ژنە وەرگێڕی لوبنانی (ماري طوق) بەهاوبەشی هەریەکە و بەشێکی کتێبەکەیان وەرگێڕاوە بۆ سەر زمانی عەرەبی، کتێبەکە باس لە ڕووداوەکانی (16) مانگی گەشتێکی دووروودرێژی لامارتینی شاعیر دەکات بۆ کۆمەڵێك لە وڵاتانی کەناری رۆژهەڵاتی دەریای سپی ناوەڕاست، چونکە زۆرجار لامارتین ویستویەتی وەك ئۆرێنتاڵێك بژی و وەك رۆژهەڵاتییەك بمرێت، هەر لەبەرئەوە زۆرجار دەتوانین وەك ئۆرێنتاڵیستێك لە شاعیر بروانین.

لامارتین لەو کتێبەدا بەوپەڕی رۆمانسیەت و وردبینییەوە یادگارییەکانی خۆی لە رۆژهەڵات دەگێڕێتەوەو دەربارەی تێڕوانینەکانی خۆی لە رۆژهەڵات و دانیشتوان و ئایین و بارودۆخی کۆمەڵایەتی و ئابوری و سیاسی ئەو وڵاتانەوە دەدوێت، ئەوەی جێگەی سەرنجە لەسەر ئەم کتێبە ئەوەیە کە پاش ماوەیەکی کەم لەبڵاوبونەوەی کتێبەکە لەلایەن حکومەتی فەرەنسییەوە دەست بەسەر کتێبەکەدا گیراو خرایە ژێر چاودێری توندەوە، چونکە شاعیر لە کتێبەکەدا گوتبووی "فەرەنسییەکان نەتەوەیەکن توشی رارایی بوون، لەبەرئەوە پێویست کە زیاتر بەرووی دونیادا بکرێنەوە".

شاعیر ژمارەیەکی زۆر لە وڵاتانی عەرەبی گەڕاوەو ئارەزووی کردووە بە چەشنی ئۆرێنتاڵێك مەرگێکی رۆژهەڵاتی میتافۆر بکات، لە گەشتەکانیدا سەرسامی خۆی بەرانبەر بە شارەکانی (بەیروت، حەڵەب، و ئەسکەندەریە) دەربڕیوەو دەربارەی بەیروت دەڵێت: "ئەو بەهەشتەی کە خەڵکی بۆی دەگەڕێن، من لێرە لە بەیروت بینیم". شوێنێکی تر لەو جوگرافیا رۆژهەڵاتییانەی کە لامارتین سەردانی کردووە، کوردستانە، بەڵام لەنێو بڵاوکراوە عەرەبییەکاندا بە هیچ جۆرێك ئاماژە بە ناوی کوردستان نەدراوەو تەنها لە ناوی سوریاو تورکیادا سنوردار کراوەو تەنها بە ناوهێنانی ئەو دوو وڵاتە قسە لەسەر ئەو جوگرافیایە کراوە کە ناوی کوردستانە، بەڵام لە راستیدا بۆ ماوەیەکی دیاریکراو کە بە ماوەیەکی کەم دادەنرێت سەردانی کوردستانی تورکیای کردووە.

لامارتین بەجۆرێك عاشقی رۆژهەڵات بووە کە وەسفی دەکات بە زەوی موعجیزەو پەیامە ئاسمانییەکان، شاعیر نایەوێت لەرێی چیرۆکی هەزارو یەك شەووە (الف ليلة وليلة) تەماشای رۆژهەڵات بکات، بەڵکو لەرێی ئەو شارستانێتییە دەوڵەمەندەو ئەو مێژووە کۆنەی رۆژهەڵاتەوە دەیەوێت قسە لەسەر خەڵکی رۆژهەڵات بکات.

لامارتین لەگەڵ ژنەکەی و کوڕەکەی لەساڵی (1832) دا ئەو گەشتە درێژە دەکات و کتێبە نایابەکەی (گەشتێك بۆ رۆژهەلآت) لە دوای ئەو گەشتە دەنوسێت، هەر لەو گەشتەدا سوریا و لوبنان و فەلەستین و تورکیا و یۆنان و ولآتانی بەلّقان بەسەر دەکاتەوەو هەر لە لوبنان بەهۆی ئەو وەسفەی کە شاعیر بۆ ئەو ولآتەی کردووە حکومەتی لوبنان دۆلێکی گەورە بە ناوی لامارتینەوە ناو دەنێت.

ئەلفۆنس ماری لویس دی لامارتین رەگ و ریشەی بنەماڵەکەی دەگەڕێتەوە بۆ رەگەزێکی سویسری (دایکی) و رەگەزێکی عەرەب (باوکی) و لەبارەی (محمد) پێغەمبەری ئیسلامەوە کتێبێکی تری بەناوبانگی هەیە و (محمد) بەفەیلەسوفێکی گەورە دادەنێت و دەڵێت: "محمد خەونی ئەوەی نەبووە کە ئیمپراتۆریەتێك دروستبکات، بەڵکو لەڕێی موناجات ونوێژەکانییەوە ئیمانێکی پتەوی هەبووەو نهێنی سەرکەوتنەکانی دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە کەسێکی لەسەرخۆ بووە".

لامارتین، لە 28 ی فێبرایەری ساڵی 1869 دا لە پاریس مردووە.

سەرچاوەکان:-

1- صحيفة الوطن الكويتية، دار الوطن للصحافة والطباعة والنشر، 2006/10/30 .

2- المستقبل - الاحد 3 كانون الأول 2006 - العدد 2464 - نوافذ - صفحة 15.

3- المستقبل - الثلاثاء 6 كانون الثاني 2004 - العدد 1490 - ثقافة و فنون - صفحة 18.

4- لامارتين، رحلة الى الشرق، ترجمة د. جمال شحيد وماري طوق، الحياة - 06/10/29.

تێبینی: بۆ سەردانی ماڵپەڕی تایبەت بە شاعیر دەتوانیت سود لەم ئەدرێسەی خوارەوە وەربگریت:-

http://www.lamartine.com